

LUDVIK KUKAVICA

BOJ NA JANČAH

O pohodu II. grupe odredov na Štajersko v maju leta 1942 je bilo že veliko povedanega in napisanega.

Nekatere zapiske in spominske sestavke udeležencev pohoda smo občasno objavili tudi na straneh Naše skupnosti.

In vendar se nam je zdelo potrebno, da se ob 30-letnici pohoda spomnimo nekaterih podrobnosti in hrabrih dejanj borcev II. grupe odredov; to tem bolj, ker se je znameniti boj te partizanske enote pretežno odvijal na hribovitem ozemlju naše občine in ima II. grupa v občini Moste-Polje tudi svoj domicil.

Zivahno vrvenje v partizanskem taborišču na Pugledu je kazalo, da se bo spet nekaj zgodilo – nekaj novega, nekaj važnega. Člani štaba so neprestano tičali glave skupaj in razpravljali o nečem. To je pomnilo, da bodo enote odšle na pohod ali se bo kakorkoli spremenilo sedanje stanje oddelkov. Sanitetni referent je dobil nalogo oddati štabu seznam potrebnega sanitetnega materiala.

Komandant Stane je že pred dnevi poslal patroljo na pot prek nemško-italijanske okupacijske meje, da pregleda teren – od terenskih obveščevalcev dobi podatke o moči, premikih in nameni sovražnika. Kazno je bilo, da se bo v kratkem treba spoprijeti s švabi.

Borci vseh treh bataljonov so imeli za seboj že nešteto težkih bojev. Mnogokrat so gledali smrti v oči, tako da jih predvidena akcija ni presenečala. Bili so iz raznih bojev, prekaljeni in usposobljeni. Le nekaj med njimi je bilo novincev, ki so se šele uvajali v partizanski način življenja.

Mnogo Italijanov je padlo v boju s partizani za njihov fašistični red. Zato je dejal njihov duce: „To ljudstvo v zasedenih krajih nas ne bo nikdar ljubilo. Zato streljajte in uničujte vse, kar je slovenskega, kar vam pride pod roko!“ Kot lačne hijene so iz svojih postojank vdirale fašistične horde v vasi, tam plenile, ropale, posiljevale, požigale, kradle in ubijale. Niso samo lovili mož in fantov, marveč tudi dekleta in žene: posebno se je ta „kurja“ vojska odlikovala pri ropanju in požigavanju.

Okupator se ni preveč upal stikati za partizani po gozdovih. Tam je bilo preveč „ribelov“, tam jih je čakala za vsakim grmom, za vsakim drevesom in skalo preteča smrt. Partizani so jih z nenadnimi in odločnimi napadi izrinili iz manjših postojank in si tako že ustvarjali osvobojeno ozemlje, kjer so organizirali odbore ljudske oblasti.

Ponoči so v taborišču na Pugledu, prišle vse čete in patrolje. Ze do polnoči so v taborišču temeljito pospravljali, tako da je le pojojena trava pričala, kje je bilo bivališče

V mraku se je iz taborišča na Pugledu v največji tišini pomikala dolga kolona borcev proti italijansko-nemški okupacijski meji. Tam so se ustavili. Patrolja je odšla naprej odstranit mine, ki so bile razpostavljene vzdolž „meje“ ob žici. Ko je kolona borcev srečno prešla te ovire, je sledil kratek počitek, nato pa: Naprej! Borec za borem, prek petsto dobro oboroženih partizanov, pod spretnim vodstvom Stane in Tomaža.

Po sledi, ki jo je puščala za seboj partizanska kolona, pa se je plazila nemška patrolja; med potjo je partizane izza priprtih vrat preštevale oko izdajalec.

Zdnilo se je. Porajal se je lep majniški dan. Borci so se vsi neprešpani in trudni od dolge poti posedli ob poti in počivali. Prek doline se je vrh hriba v jutranjem soncu bleščala cerkva na Prežganju, v kateri je bila nemška postojanka.

Tedaj pa... Pri zaščitnici zaropota. Mitraltjez Matiček je ranjen v oko. Priskoči njegov pomočnik in prisrne na petelina, a tudi on je zadet, tudi iz njegovega čela privre kri – mimo omahne ob zbrojevki.

„Na položaje!“ Partizanska kolona se je zganila, že so bili borci v zaklonih. Potem jih je obiskala „štorklja“, iz katere je nemški pilot opazoval partizanske položaje.

Po gozdu je zavladala mučna tišina. Motilo jo je le bremenje nemških kamionov.

Partizani so se premaknili iz doline na bližnji hrib. Nemci so jih opazili. Iz cerkvice se je oglasila težka švabska strojnica.

Partizani so čakali noči. Noč je bila vedno zaščitnica partizanov. Bili so v stalni pripravljenosti v zasedah okrog začasnega taborišča. Na kuhanje niso mislili, saj so pričakovali skorajšnji napad.

Bremenje kamionov se je stopnjevalo. V temi so se partizani previdno spuščali po strmini navzdol proti reki Savi. Toda v jutranjem svitu so se razočarali vrnili na svoje izhodiščne položaje. Vedeli so, da se Nemci pripravljajo na napad, da jih uničijo. Umika podnevi ni bilo.

Majhen juriš prek čistine na desno krilo... Zelence so obsuli s čela in z desnega boka; obležali so vsi... Niso vedeli o partizanskem junaštvu in boja niso vzeli tako resno, češ kaj bi proti takim „mladim vojakom“.

Nemški komandant je neprestano kričal nad svojimi podrejenimi ter jih gonil v boj: Popoldne je sam šel na položaj. Po eni uri mu je rafal partizanskega mitraljeza odtrgal glavo...

Vedno znova so Nemci pošiljali svoje enote na juriš proti partizanskim položajem. Toda zaman! Partizanske vojske se niso omajale niti za las. Esesovci, v zlikanih srcah z zavahanimi rokavi in s svetlimi škornji, so prešetrani v zadnjih kričih rinili v zemljo in ostajali tam...

Na glavnino partizanskega bataljona so usmerili blindo, toda tudi ta ni našla prostora za predor skozi vrste bataljona. Pod cevmi partizanskih mitraljezov je zagorela trava...

Blinda je zbežala, od koder je prišla. Zažigalne granate so treskale vse naokrog. Zažgali so jim položaje,

28. MAJA SE DOBIMO NA JANČAH, KJER BOMO PROSLAVILI 30-LETNICO BOJEV II. GRUPE ODREDOV!

bojevali so se v ognju in dimu. Neki borec je skočil s položaja, zgrabil vejo in jel udrihati po ognju, da bi ga pogasil, saj se je razplamtel po partizanskih položajih. Požara ni mogel ugasiti, le ranjenega borca je odvlekel iz bližine ognja. Skočil je ponovno v zaklon in srdito streljal. Borci so namakali žepne rute in jih dajali na obraze, ker jih je dušil dim. Ogenj partizanskega orožja kljub temu ni bil šibkejši, tudi morala borcev ne...

Spet priropota po cesti nemška blinda. Vod se umakne na gozdnote rebrje gričev, kjer skopljajo borci jarek za mitraljez. Sedaj ležijo pod nizkimi vejami smrek. Po cesti, prek travnika med njimi, se prikaže mala skupina Nemcev. Za njo pa četa četa. Med borci napeta tišina, ki jo preseka drdranje partizanskega mitraljeza. Razpode se švabi na vse strani v travo, nekaj jih obleži, toda še preden utegnejo leči, že vsujejo mitraljezci in puškari ogenj po njih. Švabovje zbegano beži in pada. Nemcev pa je vedno več.

Partizani jih dobro bijejo. Tik ob robu gozda se prihuljeno plazijo kolona Nemcev, hoteti priti za partizanske hrbte.

Dva partizana padeta. Toda drugi že jurišajo. Mitraltjez teče. Nemci se ustavijo v zarezanem kolovozu, partizani pa jim izza bukke namečejo bombnanje. Trije švabi planejo iz kolovoza, dva vlečeta ranjenca, tretji jih ščiti z brzostrelko. Mitraltjez ga vzame na muho in vsi trije obleže. Švabska skupina izza njih še strelja. Partizani jih napadejo od strani in s čela in po polurnem boju je vse končano. Mrtvi, ranjeni švabi leže po tleh. Krvavi kosi obleke, preluknjane čalade leže po podrsani sledi, koder so odvlekli nekaj ranjencev. Pust duh po smodniku in krvi, a srebrne bukke mimo stoje...

„Tovariši! Za svoje življenje se borimo,“ je dejal komisar Tomaž, ko je obiskal borce na položajih. Rožnato ravno ni bilo, a morala je kljub temu na višku. Švabi so imeli na desnem krilu bataljona višje ležeče položaje kot partizani, tako da so se borci bojevali v odprtem ognju, vendar jih to ni preveč motilo. Še celo za humor je bilo dovolj časa, kajti marsikateri švaba je izvedel nepozabno figuro, potem ko je prejel to, kar je iskal na naši zemlji.

Poleg orožja so partizani med bojem zaplenili tudi torbico nemškega oficirja, v kateri je bil njegov načrt akcije proti partizanom. Komanda štaba je načrt dobro preučila.

Proti večeru je švabski pritisk nekoliko popustil, vendar so bili borci kot vedno na svojem mestu; njihove ranjence so ves dan nadomeščali novi borci in rezerve.

Nastopila je noč. Partizani so se obrnili, naložili ranjence in v največji tišini krenili za vodniki.

Nemški oficir je že sanjal o vojaškem odlikovanju, ki mu ga bo prav gotovo pripel sam Hitler, ker

bo uničil partizanski bataljon; pa se je v svojih računih zelo uštel. Prek 150 njegovih elitnih vojakov je obležalo mrtvih na pobočjih in položajih nad vasico Tuji grm pod Jančami.

Tipajoč z nogami so se borci spuščali navzdol. Nekaj časa je že šlo tako, potem pa so se začeli drsati, večinoma po nogah in zadnji plati, nekateri tudi po hrbtu in glavi. Tu pa tam je zaropotal mitraljez ali zaboj z municijo.

Proti jutru jih pregme megla. Avioni jih zaman iščejo in tudi nemške patrolje zaman stikajo za partizani. Rjoveče granate in šrapneli jih iščejo.

Hodili so, čakali. Kolona se je raztegnila in vlekla kot velika dolga gosonica; v oddaljenih vaseh so lajali psi. Ob redkih počitkih so borci posedli na nahrbtnike in spali. V takih trenutkih je kazalo, kot da je kolona okamenela. Razne komande so znova prebujale kolono in napol zdrmljeni so borci začeli raztezati zaspane ude. Glad med njimi je imel svojo besedo. Nikjer ni bilo nič za pod zob. Morali so pozabljati na glad, saj se jih je neprestano loteval spanec. Hodeč so domala vsi spali. Dostikrat se je kak borec zaletel v tovariša pred seboj, udelež morda z glavbo ob razervno cev puškomitraltjeza, da je pri priči videl vse zvezde.

Poti pa ni bilo ne konca ne kraja...

„Pojdimo!“ je tiho šla komanda iz ust do ust – in bataljoni so šli, kajti mudilo se je. Švabi so zasedli že skoraj vse ceste, poti in vrhove. Počasi, organizirano in previdno so sklepali obroč in se pripravljali na obkolitev in uničenje partizanskih enot. Vedeli so, da se partizani umikajo prek italijansko-nemške okupacijske meje na svoje izhodiščne položaje. Le cesta po dolini Besnice je bila še prosta in nezasedena.

Nekje zadaj se je udarila partizanska zaščitnica z nemško zasedo. Pognali so jih.

Borci so spešili svoje korake in po grapi so morali skoraj teči. Cofotali so po potoku in vse hitreje so jih preganjali komandanti, komisarji, komandirji in vodniki, da se rešijo švabskega obroča.

Nekje daleč se je spet slišalo streljanje brzostrelk in detonacije bomb. Švabi so lovili in pobijali zakasnele posamezne borce, ki so utrujeni in izčrpani zaostali in sede zadremali.

Pri umiku so borci mimogrede likvidirali izdajalca, ki je prejšnjo noč prešel partizane in številčno moč javil švabski postojanki. Pri eni izmed nemških vlačug so v postelji našli gestapovca. Strel iz pištole je oba „zaljubljenca“ združil za vedno.

Ob prehodu doline Besnice so nad vasjo partizani postavili zasedo, ki naj bi ranjencem omogočila varen prehod.

Po cesti je brzel motor. Vedno bliže je prihajalo njegovo bremenje.

Esosovec je bil sklonjen nad krmilom in molel naprej čalado z znakom mrtvaške glave.

Vozilo je drselo po gladki Besniški cesti. Iz zasede se je upiralo vanj pet pušk. Padli so strel in Nemec se je zadet najprej zavrnil na drvečem motorju, nato pa ga je vrglo ob telefonski drog in tam je mrtev oble-

Poveljstvo II. grupe odredov. Fotografija je bila posneta v Ručetni vasi poleti 1944, ko so člani poveljstva zavzemali že druge odgovorne naloge. Z leve: komisar grupe odredov Dušan Kveder-Tomaž, komandant Franc Rozman-Stane in namestnik komandanta Peter Stante-Skala.

Nemški oficir se je skrivil v hlev. Okoli hleva je stekel borec, a Nemcu ni mogel do živga. Odprl je hlevska vrata, zgrabil bombo in jo vrgel v mrčni hlev. A hkrati je sprožil brzostrelko tudi švaba. Borec se je zgrudil in kri se mu je vili po prsih. Razjarjeni borci so skočili k njemu in odvihli drugo bombo in jo vrgli skozi okno. Močno je počilo. Od tedaj se švabi ni več ogasili.

Pri ubitju Nemcu so našli poleg orožja torbico iz črnega usnja, kjer so bili dokumenti, limone in nekaj zavitkov saharina. Za pasom je imel novo pištolo in v rokah brzostrelko. „Ta torbica je najdragocenejši plen, kar smo ga dobili v roke,“ je kasneje dejal komandant. Bil je načrt za napad na štiri partizanske postojanke neke na Gorenjskem. Kakšna dragocenost!

Medtem so jemali borci z voza kruh, z rokami grabili marmelado in med. Kdor je bil pametnejši, je uporabil „porcijo“.

Komandant je prekinil to „delitev“, zmetali so vso hrano v razgrnjeno šotorsko ponjavo in vse skupaj odnesli, da si kasneje med seboj razdelijo.

Boj v Besniški dolini je bil proti prejšnjemu dnevu šala. Nemci so se čutili varne in so sami prišli v partizansko zasedo, s seboj so pripeljali hrano, načrt. Več pa partizani niso zahtevali. Tudi odpočili so se v tej zasedi.

Medtem ko so se v Besnici odvijali dogodki, je komandant bataljona Risto jurišal z dvema vodoma na greben, kjer je bila italijanska okupacijska meja. Na robu grebena so trčili v sovražnikovo zasedo. Oba voda sta udarila s križnim ognjem in čez nekaj minut ni bilo zasede nikjer. Na drugi strani gozda, ob meji, so prav tako držali zasedo vojaki „kurje vojske“ Italijani so takoj zbežali, ko so zaslišali pokanje. Samo vihrajoče palerine in alpski kloboči so se še videli za njimi...

Bataljoni so se v spremstvu ranjencev premikali prek vrha, se tam spuščali po strmini navzdol v drugo grapo, kjer so spešili korak, da se rešijo obroča, ki so ga švabi že sklepali po bližnjih vrhovih. Od daleč se je čulo zamolklo bremenje težkih kamionov, tankov in blind. Dovažali so skupaj svojo motorizacijo in težko orožje. Priprčani so bili, da partizani ne bodo mogli uiti uničenju. Niso računali na spretnost in partizansko taktiko manevriranja. Komandant Stane je bil pri tem zelo iznajdljiv in spreten. Svoje borbene izkušnje, ki si jih je pridobil v španski državljanski vojni, je uspešno uporabljal v partizanih.

Nemci so predvidevali, da bodo partizani poskušali prehod čez Savo ali pa napad na Litjo. Zato so imeli koncentrirane svoje sile na sektorju zahodno od Litje po hribovju nad Savo. Računali pa so tudi z napadom na njihovo postojanko.

Prihodnjega dne so Nemci

ugotovili, da partizanske enote niso več na starem mestu. Zato so ponovno zasedli celoten rob gričevja. Edini izhod za partizane je bila, po katerem so se zdaj umikali.

Nemci so vso noč odnašali z bojišča ranjence in mrtve. Pri tem jim je moralo pomagati civilno prebivalstvo. Z vozovi so morali kmetje voziti do cerkvice na Jančah. Tam so mrtve nalagali na avtomobile, kolikor pa jih niso mogli odpeljati, so jih nametali v cerkev. Neki kmet jih je naložil dvakrat po trideset. Civilisti, ki so morali metati mrtve švabe na voz, so najprej zmetali ranjence, nato pa mrtvece, tako da so preživeli švabi našli smrt pod svojimi mrličji. Nekaj mrtvih so odpeljali po dolini. Ustavili so se s tremi kamioni pred gostilno pri Kuharju na Vevčah, kjer so očitvidno videli, kako je iz kamionov curljala kri.

Drugo skupino mrtvih so odpeljali proti Litji, kjer so jih že v krstah naložili na vagonce in poslali v Nemčijo. Trupla so peljali v Reich, rekoč, da v „ničredni slovenski zemlji“ njihovi junaki ne morejo počivati.

Nemci sami so se čudili hrabrosti partizanov in izjavljali, da če bi imela stara Jugoslavija tako vojsko, je ne bi okupirali v sedmih dneh. Po izjavah ljudi, ki so odnašali Nemce in videli naložene kamione mrtvih, je padlo v tem boju nad tristo Nemcev, medtem ko so našli na partizanskih položajih samo sedem mrtvih.

Geslo nemškega komandanta, da mora pasti za vsakega ubitega Nemca deset „banditov“, se je precej obilo. V glavnem so padli samo policisti, ki so na vsak način hoteli izbojevati zmago. Tako pa so bili poraženi. In prav tak poraz so doživeli Italijani, ki naj bi branili okupacijsko mejo.

V nočnih urah so prišli borci mokni, blatni in utrujeni v svoje stare taborišče na Polici. Tu je bilo veliko razdejano. Borci vseh čet so brez vsakega reda polegli po zemlji. Komandirji čet so se zelo trudili, da bi obdržali red. Okrog taborišča so postavili straže in zasede, ki so se menjavale vsako uro. Od velike utrujenosti ni bil nihče lačen. Sela, v dopoldanskem času so borce zbudili in jim pripravili hrano. Toda razočaranje je bilo veliko. Borci so pričakovali, da jim bodo kuharji skuhalili žgancev, zabeljenih z ovčrki, da bi se jih do sitga najedli. Namesto tega pa so dobili čmo kavno brozgo, osladkano s saharinom. Po zdravniškem navodilu so morali borci zaužiti hrano v presledkih, da ne bi oboleli, ker so bili njihovi želodci prazni že nekaj dni. Po kavi so se borci prespali, za večerjo pa so dobili le redek koruzni močnik. Šele drugo jutro so se uresničile njihove sanje. Kuhar je skuhal žgance, zabeljene z ovčrki. „Napokali“ so se jih več kot do sitga.

Simonova četa iz sestava II. grupe odredov na Kremenjku na Dolenskem spomladni leta 1942. Na skrajni levi stoji komandir čete Janko Sekimik-Simon.

treh partizanskih bataljonov. Borci so si pripravljali prtljago in nahrbtnike za dolgo pot. Treba se je bilo temeljito pripraviti za pohod na Štajersko, da bi tako tudi na severni del slovenske domovine prenesli močnejši val upora proti nemškemu okupatorju. Marsikomu se je stisnilo srce, kajti posloviti se je bilo treba od dobrih vaščanov in iti v dotedaj neznan kraj.

V grmovju je hrzalo dvajset konj, vsak je bil natovoren s kotli, hrano in strelivom, na vrhu vse te ropotije pa je vsaka žival nosila še vrečo sena. Konji so nosili tudi dva težka mitraljeza. Vsak je nosil 4.000 različnih nabojev, nabojnih, probojnih in svetlečih. Borci pa so imeli po 300 do 400 nabojev. Toliko orožja in nabojev so dobili bataljoni s podporo ljudstva ali pa so ga sami zaplenili okupatorju in domačim izdajalcem.

Proti večeru so bili skidanci zbon bataljonov. Borci so čakali v popolni bojni opremi. Prednje je stopil politkomisar Tomaž in jim govoril o bojnih bataljonov dosejati v bodoče. Pozval jih je, naj se naprej junaško branijo čast in zastavo bataljona. Komisarjeva beseda je prodrla v srce vsakega borca in vsi so bili navdušeni za pohod: „Cimprej na Štajersko! Cimprej nad vabati!“

Potne roke so stiskale orožje, pogledi borcev so prodirali v zelenje gozda. Vedeli so, da so bili izdani!

Ob Savi je bilo vse polno Nemcev, ki so čakali v zasedah, da ob prihodu partizanov k reki, k prehodu na drugo stran Save na Štajersko razbijajo kolono in da jo na planjavi razbijajo in uničijo. Izdajalec je to pot preprečil partizanom pohod na Štajersko. Za to satansko delo je dobil svoje plačilo...

Kaj zdaj?

Cez Savo ni mogoče, druge poti pa zdaj ni. Vrniti se torej nazaj, od koder so bili prišli? A ta vrnitev je zvezana z napadom in žrtvami. Podnevi je bil premik bataljona onemogočen in pred njimi je bilo samo eno: sprejeti boj z nadmočnim sovražnikom.

Bilo je okrog osme ure zjutraj...

Grobo tišino je pretrgal strel, nato refali, silovit ogenj. Nemci so napadali.

Ob robu čistine, po Jelničarjevem travniku, ob robu gozda so se prihuljeno vlekli švabi.

Komandant bataljona je udaril z vodom čete, ki je bila na mrtvi straži. Ze je bil na mestu celoten bataljon borcev. Silovito lajanje strojnje je tgnalo glasne besede komandanta. Švabi pa so tulili.